

Komparácia slovenských a českých školských klubov (družín) s vybranými krajinami¹

Michaela Minárechová, Zuzana Bánovčanová

Trnavská univerzita v Trnave, Pedagogická fakulta, Katedra školskej pedagogiky

Redakci zasláno 20. 11. 2015 / upravená verze obdržena 16. 4. 2016 /
k uveřejnění přijato 27. 4. 2016

Abstrakt: Predkladaný príspevok v prvej časti reflektuje problematiku pedagogiky voľného času, ktorá je aj v súčasnosti nie presne vymedzenou a ujasnenou oblasťou samotnej pedagogiky. Hlavným cieľom príspevku je opísať základné znaky zariadení venujúci sa starostlivosti mimo vyučovania a porovnať naše (české a slovenské školské kluby detí a školské družiny) zariadenia s podobnými zariadeniami v anglicky hovoriacich krajinách. V ďalšej časti preto príspevok porovnáva školské zariadenia zabezpečujúce starostlivosť o deti v čase mimo vyučovania vo vybraných krajinách (UK – Anglicko, USA – Michigan) so slovenskými a českými školskými zariadeniami (realizované činnosti, časová a priestorová organizácia). Okrem objasnenia základnej terminológie spojenej s uvedenými zariadeniami sa príspevok sústreďuje aj na nariadenia a požiadavky, ktoré sú na ne kladené zo strany jednotlivých štátov. Aj napriek malým variáciám zariadení, môžeme konštatovať, že ich význam a potreba má celospoločenský charakter. Najmä v našom prostredí považujeme porovnávané školské zariadenia za komplexnejšiu a praktickejšiu starostlivosť o deti v čase mimo vyučovania. Naproti tomu v zahraničí je zase viditeľnejší rozmach súkromnej sféry v oblasti pedagogiky voľného času a v podobných zariadeniach starostlivosti o deti v čase mimo vyučovania.

Kľúčové slová: komparácia, školské družiny, školské kluby detí, starostlivosť o deti v čase mimo vyučovania

Starostlivosť o deti v čase mimo vyučovania je otázkou nie len pedagogiky, konkrétnejšie pedagogiky voľného času, ale je aj spoločenskou otázkou. V našom (slovenskom a českom) prostredí sa táto starostlivosť vyvíjala dlhé obdobie podobne. Orientácia starostlivosti o deti v čase mimo vyučovania bola a aj v súčasnosti je skôr na výchovné aspekty, avšak je prepojená aj so vzdelávacími cieľmi.

¹ Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA 1/0057/1511 *Expertský diskurz ako zdroj komparácie kurikulárneho projektovania vzdelávania v ranom detstve*.

V našom príspevku sa budeme zameriavať na zariadenia, ktoré poskytujú starostlivosť pre deti mladšieho školského veku. Zvolili sme porovnanie takýchto zariadení so slovenským školským klubom detí (ŠKD) a s českou školskou družinou (ŠD). Kontext (historický, ale aj obsahový) oboch zariadení ŠKD a ŠD je veľmi podobný, vychádza zo spoločnej histórie oboch štátov, a snaha o mimotriednu (neskôr mimoškolskú) starostlivosť o deti a mládež vychádzala z rovnakých pohnútok a v čase spoločného štátu Čechov a Slovákov.

Tento kontext porovnáваме s anglicky hovoriacimi krajinami, ktoré neboli ovplyvnené rovnakou politickou ideológiou. Otvára sa tu tak otázka, ako a či vôbec je organizácia a charakter mimoškolských zariadení v takto odlišných priestoroch už v súčasnosti podobná, alebo stále ostáva rozdielna.

1 Školské kluby a družiny

Pedagogika voľného času sa v súčasnosti v českom i slovenskom prostredí chápe najmä ako jedna z disciplín pedagogiky s rozvíjajúcim sa výskumom (Bauman, 2012), napriek tomu sa dá povedať, že pedagogika voľného času nadväzuje na predchádzajúce označenie „mimoškolskej výchovy“ (Kaplánek, 2010). V súčasnosti sa v našom prostredí uberá pedagogika voľného času rôznymi smermi skúmania a teoretizovania. V predkladanom príspevku však nadväzujeme na prúd pedagogiky voľného času, ktorá vychádza skôr z metodickéj línie mimoškolskej a mimotriednej výchovy vo voľnom čase. Táto je u nás tradične zastupovaná charakteristickými zariadeniami, ktorých ekvivalenty existujú rovnako aj v zahraničí.

Školský klub detí (predtým označovaný ako družiny mládeže a školské družiny) patrí v Slovenskej republike (ďalej už len SR) medzi školské zariadenia, ktoré zabezpečujú výchovu a vzdelávanie detí mimo vyučovania (zákon č. 265/2008 Z. z. SR, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2008). Zariadenia, ktoré sa podieľajú na výchove vo voľnom čase sú v Českej republike (ďalej už len ČR) definované v školskom zákone č. 561/2004 Sb. (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2004). Poslanie jednotlivých zariadení určujú príslušné vyhlášky (napr. v ČR č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2005; v SR č. 306/2009 o školskom klube detí, školskom stredisku záujmovej činnosti, centre voľného času, školskom hospodárstve a stredisku odbornej praxe, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, 2009). Do systému

školských výchovných zariadení v ČR patria školské zariadenia pre záujmové vzdelávanie,² medzi ktoré patria školské kluby, školské družiny a strediská voľného času.

Činnosť, funkcie a zameranie školského klubu detí (ŠKD) sa len málo menia v závislosti od aktuálnej doby, situácie, kontextu a prostredia. Už niekoľko desaťročí fungujú školské kluby detí a školské družiny (ŠD) s malými obmenami ako zariadenia výchovného a voľnočasového charakteru. Ich organizácia je v premenách času takmer nemenná, čo dokazujú aj mnohé zdroje z 50.–80. rokov 20. storočia (napr. Podešva, 1952; Velikanič, 1958; Dedeková et al., 1960). Vystáva tu však otázka, či ich význam a poslanie sú také jednoznačné a pozitívne, že nie je potrebné vyvíjať žiadnu diskusiu o tejto problematike, alebo je tu priestor na zamyslenie sa nad zmenou ich významu a poslania.

Rovnako ako na Slovensku a v Čechách, aj v zahraničí môžeme nájsť rôzne zariadenia, ktoré sa venujú starostlivosti o deti v čase mimo vyučovania. Kladieme si otázku, či sú tieto zariadenia porovnateľné s našimi školskými klubmi a družinami. Ich prvotné zameranie sa na mladší a starší školský vek a starostlivosť o deti v čase mimo vyučovania na prvý pohľad poukazujú na značnú podobnosť.

Ako sme už vyššie uviedli, desaťročia nemenná štruktúra indikuje stereotypné predstavy a rovnako aj postupy vychovávateľov v týchto zariadeniach. Príkladom narušenia zaužívaného postupu je súčasná situácia na Slovensku. V súčasnosti sa v SR záujmová činnosť v ŠKD nerealizuje (podľa zákona č. 324/2012 Z. z.). Túto činnosť zabezpečujú centrá voľného času. Odsek 35 §114 uvedeného zákona mení hlavný predmet činnosti ŠKD, pričom dopĺňa, že činnosť, ktorú zabezpečuje ŠKD, nie je totožná s činnosťou zabezpečovanou centrom voľného času. Táto, na prvý pohľad malá zmena, prináša značný chaos v plánovaní činností a celkového obsahu vzdelávania. Navyše mnohé zo ŠKD na Slovensku túto zmenu nereflektujú, prípadne ju prehliadajú a pokračujú v zaužívanom spôsobe plánovania.³

² Podobne ako na Slovensku, tak aj v ČR sa vo vyhláškach a zákonoch o výchove a vzdelávaní píše len o vzdelávaní, pričom tento pojem zastrešuje rovnako výchovu ako vzdelávanie.

³ Pozri bližšie *Správu školskej inšpekcie o stave zabezpečenia podmienok a priebehu výchovno-vzdelávacej činnosti v školskom klube detí v školskom roku 2014/2015 v SR* (Štátna školská inšpekcia, 2015).

Z vyššie uvedených dôvodov sme sa rozhodli porovnať slovenské ŠKD a české ŠD s ďalšími podobnými zariadeniami v anglicky hovoriacich krajinách (USA a UK), čo by mohlo priniesť nové inšpirácie aplikovateľné do nášho prostredia. Naším cieľom je teda opísať základné znaky zariadení v uvedených krajinách a následne ich porovnať s českými a slovenskými školskými klubmi (družinami), výsledkom čoho bude očakávaný súpis možných podobností i špecifik jednotlivých zariadení. Ďalším cieľom je priniesť novú perspektívu a inšpiráciu pre možnú zmenu v tejto oblasti, prípadne potvrdiť legitimitu dlhoročne sa nemeniacej štruktúry našich voľnočasových (mimoškolských) zariadení.

Školské družiny a školské kluby patria podľa Pávkovej a kol. (2008) k základným formám výchovy mimo vyučovania a starostlivosti o deti zamestnaných rodičov v priebehu školského roka, podľa potreby aj počas prázdnin. Školská družina je určená pre žiakov 1.–5. ročníka základnej školy a školský klub je určený pre žiakov 6.–9. ročníka. V ČR je tak starostlivosť o žiakov zabezpečovaná počas celej dochádzky žiaka do základnej školy. Podľa vtedajších údajov uvádzajú autori, že počet školských družín je väčší ako počet školských klubov. Táto skutočnosť vyplýva z celkového zamerania jednotlivých zariadení. ŠKD na Slovensku, svojím poslaním a zameraním, takisto vekovou skupinou detí a žiakov, zodpovedá v ČR školskej družine (ŠD). Tento názov sa v minulosti uplatňoval aj na Slovensku a v súčasnosti je používaný laickou verejnosťou (najmä starými rodičmi, ale aj rodičmi) na označenie ŠKD. Na Slovensku je mimoškolská starostlivosť o deti zameraná len na žiakov 1.–5. ročníka základnej školy. Rovnako aj starostlivosť o tieto deti vychádza zo základného predpokladu, že rodičia detí, navštevujúcich ŠKD, pracujú. Tieto zariadenia sú zriaďované pri základných školách, ale môžu vznikáť aj samostatne, pričom môžu slúžiť jednej ale aj viacerým školám.

2 Starostlivosť o deti v čase mimo vyučovania

Pred samotným charakterizovaním jednotlivých zariadení považujeme za nutné objasniť základný pojem, s ktorým pracujeme v príspevku, a tým je starostlivosť o deti v čase mimo vyučovania. Podľa Smith a Barker (2000) tento pojem predstavuje starostlivosť o deti, ktorá sa uskutočňuje v čase po vyučovaní a počas školských prázdnin v prostredí, ktoré ponúka príležitosť na kreatívne a zábavné trávenie času. V súčasnosti podľa Kratochvílovej (2010) v česko-slovenskom kontexte hovoríme v rámci pedagogiky voľného

času o výchove vo voľnom čase, ktorú možno charakterizovať ako „cieľa-vedomú, zámernú, organizovanú činnosť zameranú na formovanie a rozvoj osobnosti, ktorú uskutočňujú školské i mimoškolské inštitúcie, zariadenia, organizácie, občianske združenia (teda v školskom i mimoškolskom systéme) s deťmi a mládežou v ich voľnom čase“ (s. 20). Kratochvílovej definícia a pojem výchovy vo voľnom čase sú oveľa širšie, ako je zameranie nášho príspevku.

I keď v niektorých krajinách prevláda v tejto oblasti súkromný sektor, v našom príspevku sa budeme venovať (najmä kvôli komparácii s našimi ŠKD a českými ŠD) zariadeniam, ktoré spravuje škola – podľa Kratochvílovej sú to školské inštitúcie zabezpečujúce výchovu vo voľnom čase. Historický aspekt (nielen) nášho prostredia ukazuje, že výchova vo voľnom čase bola vždy spojená s povinnosťou (protiklad voľného času a povinnosti) – a to školopovinnosťou. Pri realizovaní komparácie týchto zariadení vo vybraných krajinách sme sa preto zamerali na zariadenia, ktoré majú charakter našich školských zariadení, t.j. kombinácie školského vzdelávania s využitím služieb starostlivosti o deti vo voľnom čase. Aby bola zachovaná istá paralela pri porovnávaní našich a zahraničných zariadení zabezpečujúcich výchovu v čase mimo vyučovania, vybrali sme zariadenia pod štátnym dohľadom.

Služby, ktoré poskytujú takéto zariadenia u nás aj v zahraničí, vyhľadávajú najmä zamestnaní rodičia (na plný/polovičný úväzok), ktorí žijú sami (bez partnera, otca/matky dieťaťa), alebo rodičia, ktorí ešte študujú. Ide najmä o deti v predškolskom a mladšom školskom veku. Dôvody dopytu po týchto zariadeniach najčastejšie súvisia s:

- *Prácou rodičov* – takmer dve tretiny detí školského veku a mládeže žije s jedným alebo oboma zamestnanými rodičmi (U. S. Office of personnel management, 2015).
- *Vhodným prostredím pre deti* – deti, ktoré nie sú pod dohľadom dospeléj osoby v čase mimo vyučovania, sú vystavené omnoho väčšiemu riziku záškoláctva, stresu, zhoršeného prospechu či nežiaduceho správania sa. Naopak deti, ktoré navštevujú školské kluby, majú omnoho lepšie vzťahy s rovesníkmi, sú emočne vyrovnané, vedia lepšie riešiť konflikty, a pod. (U. S. Office of personnel management, 2015).

V súčasnej dobe ŠKD a ŠD predstavujú pre deti bezpečné miesto, v ktorom sú deti pod dohľadom skúsených odborných pracovníkov – vychovávateľov.

Rodičom (prednostne rodičom pracujúcim a rodičom samoživiteľom) je tak štátom zabezpečovaná formálna starostlivosť o deti. V súčasnosti je na Slovensku trend rozširovania a dotovania materských škôl pre rýchlo rastúci počet detí. Logickým dôsledkom tohto trendu je v najbližších rokoch aj nárast dopytu po zariadeniach zabezpečujúcich starostlivosť o školopovinné deti v čase mimo vyučovania.

V minulosti bol rodinný stav žien najdôležitejším ukazovateľom ich ekonomickej činnosti. Avšak v súčasnosti sa dôležitejším determinantom stáva to, či sú ženy s deťmi zamestnané, alebo nie (Callender, 2000). Autorka ďalej uvádza príklad toho, ako stúpa percento zamestnaných žien s deťmi v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska:

[...] na jar 1998 bola miera pracujúcich žien s nezaopatrenými deťmi 61 %. Naopak, percento pracujúcich žien bez detí predstavovalo 75 %. Z hľadiska veku detí pracujúcich žien prieskum ukázal, že vyššia miera ekonomickej činnosti bola zaznamenaná u žien s deťmi školského veku v porovnaní s deťmi predškolského veku. V poslednom desaťročí sa podiel pracujúcich bezdetných žien nezmenil. Naopak, u žien s nezaopatrenými deťmi sa zvýšil zo 61 % na 67 %, zatiaľ čo u žien s deťmi do 5 rokov bol nárast ešte výraznejší (zo 45 % na 55 %).

Dôsledkom vyššie uvedenej rastúcej natality a neustále sa zvyšujúcej podpory zamestnanosti matiek a ich vstup do pracovnej sféry je zvýšená potreba umiestnenia dieťaťa v čase mimo vyučovania do formálnej starostlivosti zabezpečovanej štátom, čo dokazuje aj iniciatíva štátu napríklad prostredníctvom *Národného projektu Rodina a práca*⁴ (SR). Z vyššie uvedeného môžeme usudzovať, že záujem štátu o zabezpečovanie starostlivosti o deti vo voľnom čase je motivovaný dopytom spoločnosti po týchto zariadeniach.

3 Zariadenia výchovy vo voľnom čase v USA a UK

O zariadeniach, ktoré poskytujú starostlivosť o deti vo voľnom čase, môžeme povedať, že vo všeobecnosti je ich hlavným cieľom poskytnúť starostlivosť predovšetkým o deti školského veku.

I keď sa v poslednej dobe zvyšuje percento pracujúcich matiek (či už u nás alebo v zahraničí), starostlivosť o deti vo voľnom čase je v istej miere limitovaná. V Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska (ďalej už len UK) len niektoré školy (v priemere 1 z 8 škôl) poskytujú rozšírené

⁴ Pozri bližšie <http://www.iazasi.gov.sk/sk/narodny-projekt-rodina-a-praca/ako-sa-zapojit3>.

mimoškolské služby, aj to s istým obmedzením (napr. len v niektoré školské dni či na časť prázdnin; Plantenga & Remery, 2013). Z toho dôvodu je v UK väčšina matiek zamestnaná len na čiastočný pracovný úväzok. V našom prostredí sme takúto formu limitovania nepostrehli v žiadnom školskom zariadení.

Rovnako ako u nás, aj v zahraničí vstupuje mimo štátu do tejto oblasti aj súkromný či cirkevný sektor. Avšak všetky typy takýchto zariadení sa musia opierať o isté nariadenia a štandardy. Napríklad v UK sú to *Minimálne štandardy pre dennú starostlivosť a stráženie detí do veku 12 rokov (The minimum standards for daycare and childminding for children under age 12)*, ktoré boli navrhnuté s cieľom zabezpečiť rovnakú úroveň kvality týchto služieb vo všetkých typoch zariadení, a tiež zabezpečiť konzistentný regionálny prístup k registrácii a inšpekcii v týchto zariadeniach.

V USA mnoho štátov vyžaduje, aby programy, ktoré zabezpečujú starostlivosť o deti v čase mimo vyučovania v iných zariadeniach, ako sú školy alebo verejné rekreačné strediská, získali licenciu. Licenčné predpisy sa líšia v jednotlivých štátoch svojím obsahom a cieľovým zameraním, určujú podmienky fyzického prostredia, určujú pomer medzi počtom zamestnancov a počtom detí v danom zariadení, maximálnu veľkosť skupiny, kvalifikáciu pracovníkov, zdravotné a hygienické požiadavky či ponúkané činnosti. Niektoré štáty oslobodili tieto programy od získania licencií. Ide najmä o také programy, ktoré sú prevádzkované a monitorované inými verejnými alebo neziskovými agentúrami. Oslobodenie od licencie môže nastať aj vtedy, ak programy, ktoré poskytujú starostlivosť o deti, fungujú obmedzený počet hodín týždenne (U. S. Department of health and human services, 2006).

Na Slovensku a v ČR vychádzajú tieto zariadenia z výchovného programu pre ŠKD (nadväzuje na školský vzdelávací program) a zo školného vzdelávacieho programu pro školní družiny.

V nasledujúcom texte priblížime a charakterizujeme jednotlivé krajiny a základné kategórie, na ktoré sme sa pri komparácii školských zariadení zamerali.

3.1 USA

Jednotlivé mimoškolské programy sa veľmi odlišujú v cieľoch či financovaní. Rozsiahly prieskum v USA uskutočnil v roku 1998 Fashola, ktorý preskúmal 34 programov. Pred samotnou analýzou týchto programov sa venoval najskôr objasneniu základnej terminológie, resp. objasneniu rôznych typov programov:

Daycare programs: ide o programy, ktorých hlavným cieľom nie sú vzdelávacie činnosti (i keď niektoré sa môžu na ne prioritne zameriavať), ale poskytovanie najmä oddychových a kultúrnych činností. Ide o zabezpečenie útočiska (z ang. *safehaven*) pre deti pracujúcich rodičov. Ide o „pravé programy“ po vyučovaní v tom zmysle, že poskytujú starostlivosť len v poobedných hodinách v čase od 15.00–18.00. hod., nie v ranných hodinách (pred vyučovaním). Ich návštevnosť je limitovaná taktiež vekom detí, prioritne sa zameriavajú na deti od predškolského veku po tretí ročník. Personál, ktorý pôsobí v takejto forme starostlivosti musí byť licencovaný (musí mať osvedčenie s názvom *Child development associate*).⁵

After-school programs: tieto programy sa zameriavajú predovšetkým na žiakov od 5 do 18 rokov a poskytujú rôzne činnosti (vzdelávacie/záujmové). Na rozdiel od predchádzajúceho typu programu častokrát zabezpečujú aj prepravu detí do zariadení, v ktorých sa programy realizujú. Okrem toho sa odlišujú aj tým, že zamestnanci nemusia byť nevyhnutne licencovaní. Taktiež ponúkajú širší výber oddychových činností a v priemere väčší počet dospelých zamestnancov na dieťa. Vo všeobecnosti možno povedať, že zabezpečujú kreatívne trávenie voľného času detí, ako aj príležitosť na rozvoj ich záujmov či talentu.

School-based academic extended-day programs: ide o programy, ktoré sú zvyčajne situované v budove školy a svojou činnosťou priamo nadväzujú na vzdelávacie činnosti v škole. Personálne obsadenie je tvorené najmä učiteľmi zo školy a asistentmi (plánujú a zabezpečujú oddychové a kultúrne činnosti). Úlohou učiteľov je nadväzovať na preberané učivo v škole a dozeráť na bezpečnosť detí. Okrem toho zaškoloľujú asistentov a dobrovoľníkov.

K uvedeným typom programov by sme zaradili ešte programy, ktoré poskytujú starostlivosť pred školským vyučovaním:

*The school breakfast programs:*⁶ predstavujú federálne podporované programy zamerané na stravovanie, ktoré sú v prevádzke vo verejných a neziskových

⁵ *Child development associate* je široko uznávané potvrdenie o absolvovaní vzdelávania, zameraného na rané detstvo. Ide o kľúčový certifikát potrebný pre ďalší kariérny postup v tejto oblasti. Kurzy pripravujú študentov na prácu s deťmi (od dojčiat, cez batolátá až po predškôľakov) a zvyčajne sa zameriavajú na jazykový rozvoj, bezpečnosť detí, a pod.

⁶ Pilotný projekt k tomuto programu bol spustený roku 1966. V súčasnosti ho spravuje na federálnej úrovni štátny úrad Potraviny a výživy, ktorý riadi Ministerstvo poľnohospodárstva (USA). Na štátnej úrovni je program zvyčajne riadený štátnym vzdelávacím úradom, ktorý prevádzkuje program prostredníctvom dohôd s miestnymi orgánmi školských potravín vo viac ako 89 000 školách a inštitúciách (United States Department of Agriculture, 2013).

súkromných školách a internátnych zariadeniach. Školské okresy a nezávislé školy, ktoré sa rozhodnú participovať v tomto programe, získajú finančné dotácie z Ministerstva poľnohospodárstva (USDA) za každé jedlo, ktoré vydajú. Na oplátku však musia podávať také raňajky, ktoré spĺňajú federálne požiadavky. Taktiež musia znížiť alebo celkom odpustiť poplatky za raňajky pre skupinu vybraných detí (napr. deti zo sociálne znevýhodneného prostredia).

Všetky programy však zdôrazňujú bezpečné prostredie, pozitívnu klímu a do svojho režimu dňa zaraďujú vzdelávacie, oddychové a kultúrne činnosti. Fashola (1998) ďalej uvádza, že všetky programy sa zameriavajú nielen na vzdelávacie ciele, ale aj na oddychové a kultúrne činnosti. Ako sme už uviedli vyššie, obdobné činnosti nachádzame aj v režime dňa slovenských ŠKD a českých ŠD. Rovnako ako u nás, tak aj v zahraničí sa prostredníctvom týchto činností smeruje k rozvoju „celého dieťaťa“ (Bronfenbrenner, 1986). Vychádzajúc z prieskumu zameraného na spokojnosť rodičov ohľadne aktivít, realizovaných v týchto zariadeniach, môžeme povedať, že 8 z 10 rodičov vyzdvihuje ponuku najmä fyzických aktivít a 7 z 10 rodičov tvrdí, že tieto zariadenia ponúkajú pomoc pri písaní domácich úloh, desiatu a olovrant a miesto, kde deti môžu zlepšovať svoje písanie a čítanie (Afterschool Alliance, 2014).

V správe *America after 3pm* (Afterschool Alliance, 2014) sa tiež spomína, že najväčším poskytovateľom mimoškolských programov pre deti sú verejné školy, následne cirkevné a iné zariadenia ako napr. Boys & Girls Clubs, YMCAs, či súkromné školy.

Pracujúci rodičia detí do 13 rokov v USA si môžu uplatniť daňovú úľavu, avšak len v rámci služieb starostlivosti o deti. Sem môžeme zaradiť programy po vyučovaní, ktoré dieťa navštevuje v čase, kým je jeden z rodičov v práci. Na druhej strane sa však táto daňová úľava nevzťahuje na také programy, ako sú napr. skauting, *Little League* alebo podobné programy, ktoré sa prioritne nezameriavajú na stráženie detí (Mancini, 2015).

Ako sme už uviedli vyššie, aj v USA sa tieto zariadenia musia riadiť istými nariadeniami. Okrem spomenutých licencií si každý štát vytvára štandardy pre programy poskytujúce starostlivosť o deti vo voľnom čase. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že štandardy štátov v USA obsahujú približne rovnaké oblasti, ako sú napr. zdravie, bezpečnosť a výživa; vzťahy; program a činnosti; administrácia a pod. (podobne ako v štandardoch v UK).

Z dôvodu federatívneho usporiadania USA sa zameriame len na jeden štát, konkrétne Michigan⁷. Štandardy sú dobrovoľné pre všetky programy, okrem tých, ktoré majú nariadené dodržiavať a plniť ich kvôli financovaniu. Štandardy sú však indikátorom vysokej kvality zariadenia a programy ich môžu využívať na neustále zlepšovanie poskytovaných služieb (Michigan State Board of Education, 2008).

3.2 Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska

Starostlivosť o deti v čase mimo vyučovania poskytujú vládne zariadenia, ktoré sú súčasťou rozšíreného školského programu a zahŕňajú *Afterschool clubs*, *Breakfast clubs* a *Holiday clubs* alebo *Playschemes*. Hlavný rozdiel medzi uvedenými zariadeniami spočíva najmä v čase ich prevádzky, o čom napovedá už ich názov. Všetky tieto zariadenia by mali byť za normálnych okolností registrované na Úrade pre štandardy vo vzdelávaní (Ofsted: Office for Standards in Education, Children's Services and Skills). Úloha Ofsted-u je podobná ako poslanie našej školskej inšpekcie (Ofsted je zodpovedný napr. za kontrolu škôl a akadémií, niektorých nezávislých škôl, a mnoho ďalších vzdelávacích inštitúcií a programov okrem vysokoškolského vzdelávania, kontrolu starostlivosti o deti, za zverejňovanie správ o ich zisteniach na zlepšenie celkovej kvality vzdelávania a odbornej prípravy a pod.). Registrácia v Ofsted-e sa týka len zariadení v Anglicku. Ak sa klub nachádza v Škótsku, Walese alebo v Severnom Írsku, registruje sa na príslušnom úrade, napr. v Škótsku to je The Care Inspectorate (SCSWIS); vo Walese je to Care and Social Services Inspectorate Wales (CSSIW).

Registrácia v Ofsted-e je v závislosti od druhu zariadenia:

- *dobrovoľná* – platí pre zariadenia, ktoré poskytujú starostlivosť pre deti menej ako 2 hodiny denne, alebo ktoré poskytujú starostlivosť pre deti vo veku od 8 do 18 rokov, alebo
- *povinná*⁸ – pre všetky ostatné zariadenia, ktoré poskytujú starostlivosť o deti (Out of school alliance, 2015).

Ak sú tieto zariadenia priamou súčasťou školy, tak spadajú pod jej registráciu, t.j. nemusia sa zaregistrovať samostatne.

⁷ Michigan State Board of Education (2008).

⁸ Podmienky registrácie sú rôzne v závislosti od druhu zariadenia či veku a počtu detí, pre ktoré sú určené. V našom príspevku sa zameriavame len na zariadenia pre deti v mladšom školskom veku.

Breakfast clubs: nachádzajú sa spravidla v škole a ponúkajú deťom vo veku od 4 do 16 rokov priateľské a uvoľnené prostredie, kde si môžu vychutnať svoje prvé jedlo dňa. Vo Veľkej Británii sa začali objavovať začiatkom 90. rokov 20. storočia a z roka na rok sú stále populárnejšie. V súčasnosti 85 % škôl v UK má zriadené Raňajkové kluby (Kellogg's, 2014).⁹ Raňajkové kluby nemusia byť registrované v Ofsted-e, pretože fungujú menej ako 2 hodiny denne. Zvyčajne sú otvorené od 7.30/8.00 hod. do začiatku vyučovania. Okrem raňajok ponúkajú rôzne činnosti zahrňujúce výtvarnú výchovu, rôzne zručnosti, hry a pod. (Walker, 1999). ŠD a ŠKD môžu (ako sme uviedli aj v rámci opisu mimoškolskej starostlivosti v USA, nezameriavajú sa na správnu výživu a podávanie hotových jedál) fungovať aj ako „ranná družina“.

Afterschool clubs: ide o kluby, ktoré sa môžu situovať na rôznych miestach (škola, mestské centrum, atď.). Poskytujú rôzne druhy aktivít deťom vo veku od 4–16 rokov.

Činnosti poskytované v uvedených zariadeniach sú rôzne. Môžeme povedať, že variujú od zariadenia k zariadeniu, najmä v závislosti od ich typu. Napríklad *Breakfast clubs* poskytujú výživné raňajky a čas pre hranie a stretnutie sa s priateľmi a spolužiakmi. Avšak pre všetky tieto zariadenia platí, že poskytujú bezpečné prostredie s vysokokvalitnou starostlivosťou a škálou zábavných a stimulujúcich aktivít pre deti (Out of school alliance, 2015).

Z hľadiska poskytovania starostlivosti o deti vo voľnom čase môžeme hovoriť o formálnej (rôzne zariadenia, kluby, jasle a pod.) a neformálnej (starí rodičia, členovia rodiny, susedia a pod.) starostlivosti. Berúc do úvahy konštitučné usporiadanie UK (Škótsko, Anglicko, Wales a Severné Írsko) a rozsahové obmedzenia tohto príspevku, v ďalšom texte sa zameriame len na jednu krajinu, a to Anglicko.

V roku 2011 využívalo takmer 78 % všetkých rodín v Anglicku s deťmi pod 15 rokov niektorú z foriem starostlivosti o deti (Huskinson et al., 2013). Najčastejšie používanou formálnou starostlivosťou sú *Afterschool clubs* (35 %), pričom viac ako 52 % *Breakfast clubs* a 40 % *Afterschool clubs* bolo prevádzkovaných školou (Brind et al., 2014).

⁹ Uvedená štúdia poskytuje aj percentuálne zastúpenie Raňajkových klubov (RK) v jednotlivých častiach UK – Škótsko a Severné Írsko sú regióny s najnižším percentom RK, kým Wales a North East predstavujú regióny s najvyšším percentom zriadenia RK.

V neformálnej starostlivosti prevláda využívanie starostlivosti starých rodičov (26 %). V posledných rokoch sa zaznamenal aj nárast v počte poskytovateľov – v priebehu 2 rokov takmer o 3500 poskytovateľov (nárast od roku 2011 do 2013; Brind et al., 2014). Tento rastúci trend autori predpokladajú aj v ďalšom období.

Z hľadiska veku detí vstupujúcich do týchto zariadení, Breakfast clubs a Afterschool clubs využívajú predovšetkým deti mladšieho školského veku. Percento návštevnosti oboch typov zariadení je približne rovnaké (Brind et al., 2014), takže môžeme predpokladať, že deti navštevujúce ranné kluby (32 %) prichádzajú do Afterschool clubs aj po vyučovaní (približne 36 %).

Cena za poskytovanie služieb spojených so starostlivosťou o deti v čase mimo vyučovania je rôzna v závislosti od typu zariadenia: napríklad, v Afterschool clubs je to suma v priemere 22,03 libier za deň, v Holiday clubs 30,78 libier za deň. Navyše, pracujúci rodičia môžu získať daňovú úľavu na pomoc pri platení nákladov na starostlivosť o deti: suma sa pohybuje okolo 122,50 libier na týždeň pre 1 dieťa, alebo 210 libier za 2 alebo viac detí (záleží na sume, ktorú rodičia zarobia). Ako sme uviedli vyššie, väčšina poskytovateľov starostlivosti o dieťa musí byť registrovaná v Ofsted-e. To znamená, že musia spĺňať minimálne normy a Ofsted ich kontroluje. Táto registrácia navyše umožňuje rodičom využívať spomínané daňové úľavy pri platení poplatkov za starostlivosť o ich deti.

4 Metodologické postupy a východiská

V úvodnej časti sme opísali súčasnú situáciu a organizáciu ŠKD a ŠD na Slovensku a v ČR. Pri určení porovnávaných kategórií výskumnej vzorky sme brali do úvahy na prvý pohľad viditeľné zhody medzi zariadeniami zvolených krajín. Vychádzame z konštitúcie našich zariadení výchovy vo voľnom čase.

Okrem porovnania súčasných slovenských a českých školských zariadení sme sa zamerali aj na anglicky hovoriace krajiny (UK, USA). Z dôvodu zložitejšieho administratívno-územného členenia daných krajín, ktoré sa značne odlišuje od nášho priestoru, sme sa kvôli zabezpečeniu približne rovnakých podmienok pre každú krajinu rozhodli zamerať na konkrétne štátne celky (UK – konštituentná krajina Anglicko, USA – štát Michigan). Pri výbere uvedených konkrétnych krajín (Anglicko a Michigan) bola pre nás rozhodujúca a smerodajná dostupnosť a kvantita verejne prístupných informácií. Z toho dôvodu možno považovať náš výber za dostupný.

Synchrónnemu porovnávaní týchto zariadení predchádzala fáza získavania údajov prostredníctvom štúdia dokumentov jednotlivých krajín. Vo fáze kódovania sa ukazovali dominujúce podobné oblasti i niektoré špecifiká pre jednotlivé krajiny. Aby porovnávané zariadenia neboli heterogénne, vybrali sme informácie, ktoré v prvom čítaní ukazovali na podobnosť s našimi zariadeniami v nasledujúcich oblastiach: povaha vykonávaných a plánovaných činností (prípadne cieľové zamerania aktivít), vekové rozpätie, poskytovateľ, ustanovujúca legislatíva a kontrola ich spoločenského významu. Keďže všetky kritériá nie sme schopní deduktívne dopredu určiť, v našom príspevku sme použili tiež techniku otvoreného kódovania (por. Vlček, 2015).

Okrem vopred definovaných kategórií sa nám v priebehu štúdia dokumentov jednotlivých krajín vynorili ďalšie špecifické kategórie, ktoré sme následne zahrnuli do porovňovania uvedených zariadení, a to konkrétne maximálny počet detí v skupine, prípadne počet detí na jedného zamestnanca, finančná podpora rodiny zo strany štátu a výška rodičovských poplatkov na dieťa navštevujúce tieto zariadenia.

Ako uvádza Vlček (2015), pri zisťovaní primárnych zdrojov informácií využitých v komparácii sa používa najmä pozorovanie, rozhovor, dotazník a obsahová analýza. V našom príspevku sme sa zamerali na poslednú z uvedených metód, a to obsahovú analýzu dokumentov. Pri výbere analyzovaných dokumentov sme sa opierali primárne o legislatívne a kurikulárne dokumenty zverejnené na oficiálnych internetových stránkach krajín, ako napr. stránky ministerstiev školstva jednotlivých štátov. Pri zbere relevantných informácií sme využívali aj prístupné databázy, v ktorých sme sa zamerali na vyhľadávanie najnovších výskumov a príspevkov venujúcich sa nami riešenej problematike.

V štáte Michigan sme vychádzali predovšetkým zo vzorových štandardov pre voľný čas a programy po vyučovaní, ktoré boli vytvorené Štátnou radou pre vzdelávanie štátu Michigan (2008)¹⁰. Dokument pracuje s termínom čas mimo vyučovania, pod ktorým sa rozumie čas pred a po vyučovaní, školské a letné prázdniny, či iný čas mimo vyučovania, a je primárne určený na pomoc školám a iným organizáciám, ktoré poskytujú komplexné programy pre žiakov základných a stredných škôl v čase mimo vyučovania.

¹⁰ *Model Standards for Out-of-School Time After-School Programs in Michigan*. Michigan State Board of Education. August 2008.

Primárnym zdrojom informácií pri analýze krajiny Anglicko boli pre nás minimálne štandardy z roku 2012. Od poskytovateľov starostlivosti v čase mimo vyučovania sa očakáva ich dodržiavanie od septembra 2013. Okrem uvedeného zdroja sme opäť vychádzali z informácií získaných z oficiálnych webových stránok Ministerstva školstva (Department for Education).

5 Porovnanie výchovných zariadení vo vybraných krajinách

Školské programy sú určené na pomoc rodičom s cieľom zladit' pracovné a rodinné povinnosti a zároveň poskytujú deťom podporu pri učení a širokú ponuku rôznych aktivít. V ČR a na Slovensku sa výchova v ŠD a ŠKD nechápe len ako sociálna služba, teda čas, v ktorom sú deti v bezpečí a po skončení vyučovania pod dozorom dospelých, odbornej osoby, kým rodičia pracujú. Výchova sa tu chápe ako „súčasť nutnej spoločenskej reprodukcie“ (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2002). ŠD a ŠKD svojím zaradením do sústavy výchovno-vzdelávacích zariadení majú svoje dominujúce postavenie vo výchove detí/žiakov s využívaním pedagogických princípov voľného času.

Pre prehľadnenie získaných informácií v jednotlivých krajinách sme vytvorili tabuľku, v ktorej zobrazujeme hlavné porovnávané kategórie.

V tabuľke 1 uvádzame niektoré kategórie, na ktoré sme sa pri komparácii školských zariadení v jednotlivých štátoch zamerali. Do tabuľky sme nezahrnuli kategórie *poskytovateľ* a *spoločenský význam*, pretože nevystupujú ako špecifické znaky pre porovnávané krajiny. Spoločenský význam jednotlivých zariadení je charakterizovaný v dostupných dokumentoch a správach najmä ako podpora zamestnanosti žien, prípadne sa poukazuje na niektoré funkcie voľného času (Kratochvílová, 2010; Pávková, 2014). Poskytovateľ nakoniec nevystupuje ako porovnateľná kategória, ale ako kritérium výberu pre zariadenia v jednotlivých krajinách (poskytovateľom sú školy, štátom riadené inštitúcie).

Tabuľka 1

Vybrané kategórie porovnávaných krajín

Krajina	SR	ČR	UK – Anglicko	USA – Michigan
Vek	6–15	6–10	4–16	5–18
Štandardy	Výchovný program	Školní vzdelávací program ŠD	The minimum standards for daycare and childminding for children under age 12	Model standards for out-of-school time after-school programs in Michigan
Obsah činnosti	Oddychová činnosť, pohybovo-rekreačná činnosť, príprava na vyučovanie	Oddychová činnosť, pohybovo-rekreačná činnosť, príprava na vyučovanie, záujmová činnosť	Neuvedené	Vzdelávacia činnosť, oddychová činnosť, kultúrna činnosť
Poplatky rodičov	Určuje riaditeľ školy ¹¹	Určuje riaditeľ školy ¹²	22,03 libier/deň ¹³	113.50 dolárov/týždeň ¹⁴
Počet/pomer	Neurčený ¹⁵	30	Neurčený ¹⁶	30

5.1 Vekové rozpätie

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že väčšina programov, resp. zariadení poskytujúcich starostlivosť o deti v čase mimo vyučovania, sa zameriava na vekovú skupinu dieťaťa mladšieho školského veku. Vychádzajúc z vyššie uvádzaných správ (Brind et al., 2014; Afterschool Alliance, 2014) vekové zameranie týchto zariadení úzko súvisí s dopytom pracujúcich rodičov po nich. Podobná situácia je aj v slovenských a českých zariadeniach. Na druhej strane, rozdiel v poskytovaní starostlivosti z hľadiska veku nachádzame aj v SR

¹¹ Na jedného žiaka v sume neprevyšujúcej 7,5 % sumy životného minima pre nezaopatrené dieťa podľa osobitného predpisu.

¹² Výše úplaty se touto směrnicí stanovuje výše úplaty maximálně do 120 % skutečných průměrných neinvestičních výdajů na žáka v předchozím kalendářním roce.

¹³ Poplatky sú rôzne pre rôzne zariadenia, uvádzame poplatok pre Afterschool clubs.

¹⁴ Uvedená je priemerná suma pre USA.

¹⁵ Počet detí v oddelení určí riaditeľ ŠKD alebo riaditeľ školy, ktorej je školský klub detí súčasťou, pri dodržaní požiadaviek podľa osobitného predpisu.

¹⁶ Určuje sa pomer pre rôzne zariadenia a podľa veku detí – napr.: vek 3–7: 8:1; nad 8 rokov: 10:1.

a ČR: v SR sa tieto zariadenia charakterom a činnosťami orientujú predovšetkým na mladší školský vek (i keď legislatívne pokrývajú deti plniace povinnú školskú dochádzku v ZŠ). V ČR sa okrem detí mladšieho školského veku (ŠD) explicitne venujú aj žiakom druhého stupňa, pre ktorých zriaďujú školské kluby detí. Podobnú situáciu nachádzame aj v zahraničí (UK, USA). V tomto smere môžeme povedať, že v SR neposkytujú školy starostlivosť o staršie deti (nad 11 rokov), respektíve neponúkajú pre ne atraktívne programy či krúžky, ktorými by ich prilákali. Táto skutočnosť bola SR vytknutá aj v správe *Childcare services for school age children* (Plantenga & Remery, 2013).

5.2 Štátne nariadenia a štandardy

Podobnosť medzi krajinami nachádzame aj pri plnení požiadaviek kladejších na školské zariadenia poskytujúce starostlivosť o deti vo voľnom čase. V UK a USA je potrebné dodržiavať národné štandardy, ktorými sa riadi celý chod daných zariadení. Dodržiavanie týchto štandardov je ukotvené v zákone: v UK to je *The Children Act*¹⁷. Avšak v USA sme nenašli priamo federálny zákon, týkajúci sa dodržiavania štandardov. Každý štát vo federácii si vytvára minimálne štandardy, ktoré schvaľuje miestny úrad, napr. Board of the Health and Social Services Department.

V SR si ŠKD vypracovávajú výchovné programy, ktoré však neobsahujú presne také kategórie, ako nachádzame v štandardoch USA a UK (napr. požiadavky na poskytovanie stravy, požiadavky na priestorové a materiálne vybavenie a pod.). Vo výchovnom programe sú uvedené obsahové a výkonové štandardy jednotlivých tematických oblastí výchovy a ich rozplánovanie do režimu dňa ŠKD počas školského roka. Pri tvorbe výchovného programu (VP) vychádzajú vychovávatelia zo vzorového VP, ktorý je uverejnený na stránkach Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR.

V ČR sa pri tvorbe *Školního vzdělávacího programu* (ŠVP) vychádza z *Metodiky tvorby ŠVP pro zájmové vzdělávání* (vydal ho Národní institut dětí a mládeže v spolupráci s Ministerstvom školství mládeže a tělovýchovy – nie je však záväzný) a zo školského zákona, kde sú formulované povinné časti (napr. ciele, podmienky).

¹⁷ *The Children Act 1989 guidance and regulations. Volume 2: careplanning, placement and casereview* (Department for Education, 2015).

5.3 Obsah činnosti/ciel'

Obsah činností v porovnávaných zariadeniach krajín je podobný, predovšetkým v ČR a SR, jediný rozdiel je len v zaradení záujmovej činnosti do režimu dňa – ako sme uviedli v prvej časti príspevku, táto činnosť je legislatívne vylúčená z činnosti ŠKD v SR od roku 2013.

Všetky školy v UK by mali poskytnúť služby zamerané na starostlivosť o deti mimo vyučovania (ak je po nich v danom regióne dopyt), a to buď vo vlastných priestoroch, alebo v priestoroch v blízkosti školy, v čase od 8.00 hod. do 18.00 hod. Avšak nie všetky školy musia takéto služby ponúkať: v prípade, ak školy vedia preukázať, že v danom regióne je minimálny alebo žiadny dopyt po týchto službách, mali by verejnosť informovať o ďalších miestnych službách podobného charakteru, napr. opatrovatelia v blízkosti školy (Out of School Alliance, 2015). Podobne sa zriaďovateľ snaží reflektovať potreby rodičov detí, ktoré navštevujú základnú školu v SR a ČR. Kluby tak pomerne flexibilne reagujú počtom oddelení na potreby rodičov. Ako sme už vyššie spomínali, väčšinou rozširovaním kapacity.

V USA fungujú rôzne zariadenia poskytujúce starostlivosť o deti vo voľnom čase. Program s názvom *School-based academic extended-day programs* sa podobá na naše ŠKD a ŠD, pretože do denného režimu zaraďuje oddychové a kultúrne činnosti a prípravu na vyučovanie, čo je tradičné aj v československom prostredí. Naopak, programy *The school breakfast program* by sme mylne prirovnávali k našim „ranným družinám“. Tieto raňajkové kluby sa totiž primárne zameriavajú na zdravú výživu. Za spoločný znak možno pokladať len raňajšiu starostlivosť o deti pred začatím školy.

V rámci denného režimu ŠD prebiehajú činnosti, podobne ako v ŠKD na Slovensku, ktoré sú zaradené do nasledujúcich skupín: odpočinkové činnosti, rekreačné činnosti, záujmové činnosti, príprava na vyučovanie. Tieto predpokladajú nielen pokojný odpočinok, ale aj pohybové činnosti (prednostne na čerstvom vzduchu). Podobne ako v ŠKD, tak aj v ŠD sú priebežne a podľa potreby do režimu dňa zaraďované (Pávková, 2014) aj sebaobslužné a spoločensky prospešné činnosti. V nasledujúcom texte ozrejmime rozdielne, príp. zhodné činnosti realizované v rámci režimu dňa v krajinách, ktoré sú predmetom nášho skúmania.

Vzdelávacie činnosti: cieľom týchto činností je buď zlepšiť výsledky žiakov v škole, alebo obohatiť obsah kurikula. Táto činnosť je totožná v našich

podmienkach s prípravou na vyučovanie, ktorá vedie žiakov k pravidelnému plneniu si školských povinností, upevňuje vedomosti žiakov, utvára ich zručnosti a návyky, učí ich, ako sa majú správne učiť. Navyše, umožňuje žiakom vypracovať si písomné domáce úlohy. V USA sa na vzdelávacie činnosti najviac orientuje *School-based academic extended-day programs*, ktoré, ako sme už uviedli vyššie, sú zvyčajne situované v budove školy a svojou činnosťou priamo nadväzujú na vzdelávaciu činnosť v škole. Konkrétne v štáte Michigan sú tieto vzdelávacie činnosti zamerané na podporu obsahu školského kurikula, ktoré sú bližšie uvedené v *Model standards for out-of-school time after-school programs in Michigan* (Michigan State Board of Education, 2008), môže ísť aj o vypracovávanie domácich úloh. Vo všeobecnosti v UK, ani v Anglicku, sme žiadny detailnejší opis charakteru vzdelávacích a ďalších činností nepostrehli. Dokonca ani v minimálnych štandardoch týkajúcich sa starostlivosti o deti v čase mimo vyučovania nie sú uvedené ani bližšie charakterizované činnosti tvoriace režim dňa voľnočasových zariadení.

Zaujímavé je, že aj napriek tomu, že ako na Slovensku, tak aj v ČR sa v rámci mimoškolskej činnosti realizuje aj príprava na vyučovanie, ktorá nie je povinnou súčasťou denného režimu. V ČR je v *Metodickom pokyne* (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2002) uvedené, že vychovávateľka domáce úlohy neopravuje, len upozorní či vyzve žiaka, aby chybu našiel. Vychádzajúc z toho, že mnohí rodičia považujú ŠD za zariadenie na opateru ich detí, kým sú v práci, je pravdepodobné, že budú podporovať vypracovanie domácich úloh v ŠD. Rovnako to funguje aj na Slovensku, kde si žiaci po dohode vychovávateľky a rodiča vypracovávajú domáce úlohy. Za ich správnosť však zodpovedá rodič ako zákonný zástupca dieťaťa. Vychovávateľka nie je zodpovedná za vypracovanie domácich úloh, pretože takáto činnosť nie je – v ČR ani na Slovensku – povinnou. Podporuje sa tak reálna domáca príprava žiakov s rodičmi tak, aby kompetencie rodičov nepreberala ŠD či ŠKD.

Oddychové činnosti: prostredníctvom týchto činností sa programy snažia viesť deti k športovej aktivite. Rovnako im poskytujú príležitosť rozvinúť ich talent a nadanie v oblasti, ktorá je pre nich zaujímavá (tanec, rôzne loptové hry, ručné práce a pod). V USA zameranie týchto činností podlieha záujmom a preferenciám dieťaťa (Fashola, 1998). V Michigane má mať každé dieťa príležitosť stráviť minimálne 30 minút fyzickými aktivitami v priebehu každých 3 hodín. pobytu v zariadení (Michigan State Board of Education, 2008).

V slovenských ŠKD a českých ŠD sa stretávame s pohybovo-rekreačnými činnosťami, ktoré sa vyznačujú výraznou pohybovou aktivitou (zvyčajne na čerstvom vzduchu – na školskom dvore). Môžu mať podobu rozličnej pohybovej činnosti, športovej alebo manuálnej činnosti. Naopak, oddychové činnosti v našom prostredí sa vyznačujú pokojným charakterom, bez zvýšenej mentálnej či fyzickej činnosti detí. V UK a rovnako aj v Anglicku nevieme charakter týchto činností presne definovať, nakoľko ani v minimálnych štandardoch nenachádzame konkrétne vymedzenie týchto činností.

Kultúrne činnosti: podobne ako predošlý typ činnosti, aj tieto podporujú rozvoj kľúčových schopností a zručností. V USA do tejto skupiny zaraďujú najmä také činnosti, ktoré podporujú rozvoj záujmov žiakov, ako napr. vyšívanie, pletenie, hra na gitare, stolové hry a pod. V Michigane *Modelové štandardy* uvádzajú činnosti, ktoré vychádzajú zo záujmu detí a nie sú súčasťou štandardného školského dňa (vyučovania). U nás sú tieto činnosti totožné s oddychovou, ale i pohybovo-rekreačnou činnosťou, v ČR najmä so záujmovou činnosťou. Pre UK, Anglicko, aj v tomto prípade platí to isté, čo sme uvádzali pri ostaných činnostiach vyššie.

5.4 Poplatky rodičov a maximálny počet detí v skupine

Poplatky v žiadnej z porovnávaných krajín nie sú presne stanovené, ich výšku určuje zvyčajne zriaďovateľ zariadenia. Rovnako ako poplatky, tak aj počet detí v skupine varíruje v závislosti od krajiny a veku dieťaťa. Na Slovensku v súčasnosti určuje počet detí vo výchovnom oddelení ŠKD riaditeľ školy, v ČR a USA je stanovený maximálny počet detí v skupine na 30. V UK sa zvyčajne určuje pomer jedného pracovníka na určitý počet detí podľa ich veku – tento pomer je však značne nižší ako v ostatných porovnávaných krajinách.

6 Záver

Cieľom nášho príspevku bolo porovnať zariadenia poskytujúce starostlivosť o deti v čase mimo vyučovania vo vybraných krajinách s českými ŠD a slovenskými ŠKD, pričom sme sa sústredili aj na objasnenie podobností i špecifík jednotlivých zariadení. Zamerali sme sa na anglicky hovoriace krajiny, v ktorých je povaha pedagogiky voľného času trochu iná, ako v našom česko-slovenskom prostredí, ktoré bolo ovplyvňované aj nemeckou *Freizeitwissenschaft* a *Freizeitpaedagogik* (Kaplánek, 2010; Bauman, 2012). Práve preto si myslíme, že v charaktere a organizácii týchto zariadení v porovnávaných krajinách by sa mohli nájsť nové inšpirácie.

Problematiku ŠD a ŠKD považujeme za jednu z dôležitých tém samotnej pedagogiky voľného času. Skúmaniu na tomto poli sa však nedostáva dostatok pozornosti, možno práve preto, že tieto zariadenia sú v našom prostredí naozaj „tradičné“, usmerňované štátom i zriaďovateľom a rodičia či široká verejnosť ich legitimitu nespochybňujú. Na spoločenský význam týchto zariadení sme už vyššie poukázali aj z pohľadu matiek, ktoré tak majú priestor a čas na nástup do zamestnania (aj napriek tomu, že v UK sa podporujú najmä matky pracujúce na čiastočný úväzok). Starí rodičia, ktorí zastrešovali výchovu vnúchat po vyučovaní, sú v súčasnosti ešte stále pracujúci, preto je najmä v našom prostredí dominantné postavenie školských výchovno-vzdelávacích zariadení. Poskytujú rodičom starostlivosť o deti najčastejšie priamo v danej škole kvalifikovanými pracovníkmi.

Na základe zistení v porovnaní fungujúcich zariadení v jednotlivých krajinách (najmä USA a UK) môžeme povedať, že slovenské ŠKD a české ŠD poskytujú komplexnú starostlivosť o deti realizovanú v jednom spoločnom priestore, pričom v USA a UK existuje viacero zariadení a programov zameraných na konkrétne činnosti. Môžeme konštatovať, že naše ŠKD a české ŠD sú v porovnaní s vybranými krajinami (USA – Michigan, UK – Anglicko) z hľadiska organizácie praktickejšie a časovo i priestorovo úspornejšie.

Pre všetky zariadenia je charakteristické, že deklarujú bezpečnú starostlivosť o deti. Vymykajú sa tak postupom a obsahom, ktoré dominujú v západnej Európe, akými sú kultúrna či sociálna animácia. Rámcovanie obsahu a činností môžeme vidieť z vyššie uvedených anglicky hovoriacich krajín len v USA – Michigane, kde dochádza k diferenciacii činností podľa ich cieľového zamerania (doučovanie, oddychové činnosti, pohybové činnosti atď.). Naopak v UK (ani v Anglicku) takéto rámcovanie obsahu ani činností nenachádzame.

Z nášho porovnania vychádzajú i niektoré inšpirácie pre naše prostredie, možno aj pre pedagogiku voľného času samotnú. Napríklad sú vhodnou inšpiráciou v zahraničí spomínané raňajkové kluby. Do našich škôl už prichádzali rôzne projekty zdravej výživy (dni jablka, mliečne automaty a pod.), ale smerovať deti k pravidelnému a zdravému stravovaniu vo forme raňajok sa našim ŠD a ŠKD ešte nepodarilo. V tomto smere nachádzame inšpiráciu v systémovej spolupráci ŠD a ŠKD so školskými jedálňami, nakoľko oba typy zariadení (ŠD, ŠKD) fungujú už v skorých ranných hodinách. Myslíme si, že takáto spolupráca by bola vítaná najmä zo strany pracujúcich rodičov, ktorých počty (predovšetkým pracujúcich matiek) narastajú v dôsledku zvyšujúcej sa podpory ich zamestnanosti.

V určitých náznakoch si môžeme všimnúť, že vzdelávacie činnosti a činnosti spomínaných zahraničných zariadení sa zameriavajú na doučovanie, ďalšie rozširovanie vedomostí (ako dôsledok mimoškolskej výchovy orientovanej na výkon). Samozrejme, vzdelávacie činnosti v ŠD a ŠKD majú aj iné podoby.

Ďalšou inšpiráciou je aj zameranie jednotlivých zariadení na vyššie vekové skupiny. USA, UK aj ČR poskytujú starostlivosť pre deti často až do 18 rokov, pričom na Slovensku ŠKD maximálne do 5. ročníka ZŠ (t.j. 11 rokov).

Podnetné je obmedzenie počtu detí v UK v týchto zariadeniach na jedného zamestnanca podľa veku. Naopak, USA a ČR majú presne stanovený maximálny počet detí legislatívne, prípadne v štandardoch. Na Slovensku počet detí v oddelení ŠKD určuje riaditeľ školy, no konkrétne obmedzenia nie sú stanovené.

Na záver musíme však konštatovať, že v zahraničí (najmä v anglicky hovoriacich krajinách) sa rozmáha aj súkromný sektor poskytovania starostlivosti mimo vyučovania. V rámci ďalších otázok a oblastí, ktoré naše porovnanie prináša, by bolo zaujímavé zistiť finančné náklady na štátne (školské) a súkromné zariadenia pre rodičov. Otázkou je aj to, či by rodičia preferovali skôr kvalitu daných zariadení v našom prostredí (či by rovnako aj u nás došlo k rozmachu súkromného sektoru), alebo bezpečnosť a nízke poplatky za starostlivosť.

Ďalšou otázkou, ktorú výskum otvára, je preskúmanie konkrétnych metód a foriem realizovaných v UK a USA, ktoré v modelových či minimálnych štandardoch oboch krajín zostávajú vo všeobecnej rovine.

Literatúra

- Afterschool Alliance. (2014). *America After 3PM and the African-American community*. Dostupné z <http://afterschoolalliance.org/documents/AA3PM-2014/African.American-AA3PM-2014-Fact-Sheet.pdf>
- Barnet Council. (2015). *Breakfast, afterschool and holidayclubs*. Dostupné z <https://www.barnet.gov.uk/citizen-home/children-young-people-and-families/childcare/breakfast-after-school-and-holiday-clubs.html>
- Bauman, P. (2012). Současné podoby pedagogiky voľného času. *Pedagogika*, 62(4), 404–425.
- Brind, R., McGinial, S., Lewis, J., Ghezelayagh, S., Ransom, H., Robson, J., ... Renton, Z. (2014). *Childcare and early years providers survey 2013*. Dostupné z https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/355075/SFR33_2014_Main_report.pdf

- Bronfenbrenner, U. (1986). Alienation and the four worlds of childhood. *The Phi Delta Kappan*, 67(6), 432–436.
- Callender, C. (2000). *The barriers to childcare provision*. London: Department for Education and Employment.
- Dedeková, N., Vaňková, I., Macko, A., & Mesiar, A. (1960). *Niektoré výchovno-vzdelávacie otázky v družinách mládeže*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Department for Education. (2015). *The Children Act 1989 guidance and regulations. Volume 2: careplanning, placement and case review*. Dostupné z https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/441643/Children_Act_Guidance_2015.pdf
- Fashola, O. S. (1998). *Review of extended-day and after-school programs and their effectiveness*. Report No. 24. Baltimore: Johns Hopkins University, Center for research on the education of students.
- Huskinson, T., Pye, J., Medien, K., Dobie, S., Ferguson, C., Gardner, C., ... D'Souza, J. (2013). *Childcare and early years survey of parents 2011. SFR08/2013*. London: Department for Education.
- Kaplánek, M. (2010). Pedagogika voľného času – projekt budúcnosti, alebo slepá ulička? *Pedagogika*, 60(1), 12–20.
- Kellogg's. (2014). *An audit of school breakfastclub provision in the UK*. Dostupné z http://www.kelloggs.co.uk/content/dam/newton/images/masterbrand/UK/R5_Kelloggs%20Breakfast%20Club%20Audit%20APSE.pdf
- Kratochvílová, E. (2010). *Pedagogika voľného času. Výchova v čase mimo vyučovania v pedagogickej teórii a praxi*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis.
- Mancini, J. (2015). *Do After-school programs count toward child-care tax credit?* Dostupné z <http://finance.zacks.com/afterschool-programs-count-toward-childcare-tax-credit-2403.html>
- Michigan State Board of Education. (2008). *Model standards for out-of-school time after-school programs in Michigan*. Dostupné z <https://www.michigan.gov/mde/0,4615,7-140-5373--00.html>
- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. (2009). *Vyhláška MŠ SR č. 306/2009 Z.z. o školskom klube detí, školskom stredisku záujmovej činnosti, centre voľného času, školskom hospodárstve a stredisku odbornej praxe*. Dostupné z <https://www.minedu.sk/data/att/654.pdf>
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. (2002). *Metodický pokyn k postavení, organizaci a činnosti školních družin*. Dostupné z <http://www.msmt.cz/mladez/metodicky-pokyn-k-postaveni-organizaci-a-cinnosti-skolnich-druzin>
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. (2004). *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*. Dostupné z <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=561~2F2004&rpp=15#seznam>
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. (2005). *Vyhláška č.74/2005 Sb., O zájmovém vzdělávání*. Dostupné z <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-74-2005-sb-1>
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. (2008). *Zbierka zákonov č. 265/2008. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky*. (2008). Dostupné z https://www.nbs.sk/_img/Documents/ZAKLNBS/LEGISLAT/euro/ev2008-265-mvsr.pdf
- Out of school alliance. (2015). *Help and support for out of school clubs*. Dostupné z <http://www.outofschoolalliance.co.uk/>

- Pávková, J. (2014). *Pedagogika voľného času*. Praha: UK, Pedagogická fakulta.
- Pávková, J., Hájek, B., Hofbauer, B., Hrdličková, V., & Pavlíková, A. (2008). *Pedagogika voľného času: teórie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučovania a zariadení voľného času*. Praha: Portál.
- Plantenega, J., & Remery, C. (2013). *Childcare services for schoolage children. A comparative review of 33 countries*. Dostupné z <https://www.qld.gov.au/families/education/pages/care.html>
- Podešva, B. (1952). *Práca v družinách mládeže: príručka pre vychovávateľky*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo.
- Smith, F., & Barker, J. (2000). *Child-centred afterschool and holiday childcare. Children 5–16. Research briefing 10*. Hull: Economic and social research council.
- Štátna školská inšpekcia (2015). *Správa o stave zabezpečenia podmienok a priebehu výchovno-vzdelávacej činnosti v školskom klube detí v školskom roku 2014/2015 v SR*. Bratislava: ŠŠI SR. Dostupné z https://www.ssiba.sk/admin/fckeditor/editor/userfiles/file/Dokumenty/SPRAVY/2015/181_TI_SKD_SR_45.pdf
- U. S. Department of health and human services. (2006). *Promoting quality in afterschool programs through state childcare regulations*. Dostupné z <http://www.researchconnections.org/childcare/resources/11434/pdf>
- U. S. Office of personnel management. (2015). *Child care/Out of school*. Dostupné z <https://www.opm.gov/policy-data-oversight/worklife/reference-materials/child-careout-of-school/>
- United States Department of agriculture. (2013). *Food and nutrition service. The school breakfast program*. Dostupné z <http://www.fns.usda.gov/sites/default/files/SBPfactsheet.pdf>
- Velikanič, J. (1958). *Mimotriedne zamestnanie v 1. postupovom ročníku všeobecnovzdelávacej školy. Príručka pre učiteľov 1. Postupného ročníka*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Vlček, P. (2015). Srovnávací výzkum v pedagogice – některé úvahy o metodologii problémového přístupu. *Pedagogická orientace*, 25(3), 394–412.
- Walker, M. (1999). Out-of-school breakfastclubs: The solution for parents and children. In N. Donovan & C. Street (Eds.), *Fit for schol. How breakfast clubs meet health, education and childcare needs* (s. 18–23). London: New Policy Institute.

Autorky

Mgr. Michaela Minárechová, PhD., Katedra školskej pedagogiky, Pedagogická fakulta TU, Trnava, Priemyselná 4, P.O.BOX 9, 918 43 Trnava, SR, e-mail: michaela.minarechova@truni.sk

Mgr. Zuzana Bánovčanová, PhD., Katedra školskej pedagogiky, Pedagogická fakulta TU, Trnava, Priemyselná 4, P.O.BOX 9, 918 43 Trnava, SR, e-mail: zuzana.banovcanova@truni.sk

Comparison of Slovak and Czech school clubs with selected countries

Abstract: This article partly reflects the issues of leisure education. This is a part of pedagogy which still has not been precisely defined and clarified. The main purpose of this paper is to describe the basic features of facilities that are engaged in childcare out of school hours. The paper also focuses on the comparison between our facilities (Czech and Slovak out-of-school time facilities) and similar facilities in English speaking countries (USA, UK). In the next part of this paper we focus on clarification and comparison between out-of-school time facilities in selected countries (UK – England, USA – Michigan) and Slovak and Czech facilities (activities, time and spatial organization). Furthermore we also focus on regulations and requirements for these facilities by particular states. Although there are minor variations between these facilities we can state that its importance has a society-wide character. In our environment, we consider the compared school facilities for more complex and more practical childcare out of school hours. On the other hand, in foreign countries (like USA and UK) private sector is more visible in the area of leisure education and in similar facilities of childcare out of school hours.

Key words: comparison, after-school care centres, after-school clubs, childcare after school

---

Pospíšilová, H., & Komínková, L. (2015). *Svět školní družiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Školní družina je tradičním školským zařízením, které dětem nabízí širokou paletu činností. Autorky v knize předkládají výsledky dlouhodobého výzkumného šetření realizovaného v prostředí školní družiny. Prostřednictvím etnografického zkoumání přináší kniha netradiční úhel pohledu na školní družinu, kde jsou zobrazeny ústřední znaky chodu školní družiny ve spojitosti s jejími hlavními aktéry – dětmi a vychovatelkami. Čtenáři dostávají možnost zamyslet se nad klíčovými momenty každodenní reality školní družiny v oblasti organizačních a materiálních podmínek i činností ve školní družině. Kniha zároveň nabízí vhled do charakteristik a dynamiky dětských kolektivů, kolektivu vychovatelek s přesahem k vedení školy.